

Львовъ, Изданіе «Талергофскаго Комитета». Типографія Ставропігійскаго Института подь управленіемъ А. И. Яськова. 1924. 204 с.

Світлана ШТУКА

*заступниця директорки Тернопільського обласного
комунального територіального відділення МАґ України*

ЙОСИФ СЛІПІЙ У ФОКУСІ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Йосиф Сліпий – один з найбільш визначних релігійних діячів ХХ ст. в Україні. Він є прикладом того, як релігія та національна ідентичність можуть переплітатися, а особиста відданість може бути виражена через боротьбу за вільне та гідне життя свого народу

Мета статті – висвітлити постать Йосифа Сліпого у фокусі Великої війни. Приділити увагу молоді, в особі митрополита, яка зростала, навчалась, творила історію. в контексті суспільних процесів початку ХХ ст.

Життєдіяльність. наукова. просвітницька. педагогічна робота Йосифа Сліпого частково розглядалися в працях істориків, педагогів та богословів. Зокрема, писали про митрополита. М. Бармак. Е. Бистрицька, М. Горяча, І. Дацько, В.Гаюк, О. Киричук, В. Сергійчук, І. Хома та інші.

Насамперед необхідно акцентувати на історичному тлі подій в які жив Йосиф Сліпий. Велика війна 1914–1918 років відобразила фундаментальні глобальні зміни в різних країнах, що відбулися в результаті економічного, політичного, культурного і релігійного поглиблення цивілізації наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Це особливо проявилось у зростанні мілітаризації, появі військово-політичних союзів, збільшенні регіональних конфліктів та посиленні колоніальних репресій. Посилення конфліктів між великими державами та групами держав та стало наслідком відносної нерівномірності соціально-економічного розвитку [7, с. 5].

Перша світова війна стала надзвичайно важким випробуванням для багатьох держав й народів світу і, перш за все, для українців, які опинилися на межі воєнного протистояння ворожих сторін – російської та Австро-Угорської імперій. Особливе місце в загарбницьких планах росія і Австро-Угорщина відводили захопленню земель Західної Волині та Східної Галичини, що зумовило численні кровопролитні битви, невинуваті руйнування соціально-економічної, транспортної, виробничої й іншої інфраструктури, грабунок населення, зубожіння, репресії, арешти, депортації і загибель величезного числа мирних жителів, появу багатьох тисяч сиріт та вдів тощо.

Перша світова війна спричинила величезні матеріальні втрати, оскільки бойові дії охопили всю територію Східної Галичини і Західної Волині. На цих теренах було знищено сотні мостів та залізничних вокзалів, спалено і поруйновано до 1 млн житлових та господарських будівель. Приблизні матеріальні втрати обчислювалися лише в Східній Галичині сумою 6 млрд австрійських корон. Не менш вражаючими були опосередковані втрати внаслідок зменшення кількості робочих рук, поверхні посівних площ, падіння поголів'я худоби. Для потреб війни вирубували цілі масиви лісів. Великих втрат зазнала промисловість. Значна частина устаткування підприємств була демонтована і вивезена до Австрії та росії. Вивозилась також сировина й готові вироби. Війна неймовірно загострила соціальні проблеми, головною з яких було виживання як таке – люди масово втрачали довоєнний соціальний статус, переходили в розряд маргіналів [1, с. 94].

У таких складних умовах перед нами постає постать духівника Йосифа Сліпого, а на той час семінариста Львівської духовної семінарії. Восени 1911 р. відбулися вступні іспити до семінарії, на які прибуло понад сто кандидатів. Абітурієнти повинні були пройти співбесіду перед комісією, яка складалась з викладачів семінарії на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким. Склавши

успішно іспити Сліпого було прийнято в духовну семінарію. Навчання мало мету – підготувати священнослужителів, на науковий рівень зверталось менше уваги, тому Йосиф самостійно займався наукою. За рекомендацією А. Шептицького, в 1912 р. Йосиф Сліпий продовжив свою освіту в Інсбруку в богословській колегії «Канізіанум» [5, с. 13]. Навчання в Інсбруку заклало міцний фундамент під наукову працю майбутнього Патріарха. По-перше, коло зацікавлень молодого богослова не обмежувалося богословськими науками. Він студіював класичні мови, вивчав німецьку, англійську, французьку та італійську мови. По-друге, значну увагу молодий богослов приділяв вивченню церковного мистецтва, археології, літургії та історії. По-третє, тут він мав можливість познайомитись з чужоземними науковцями та нав'язати з ними дружні взаємини [6, с. 43]. Всього в цьому університеті навчалось близько 250 студентів різних національностей. Українська громада була нечисленною – 10 студентів. Ще з 1908 року було організовано «Гомелістичний кружок богословів Інсбрука». Сліпий стає членом цієї організації, виступав із доповідями на засіданнях. Окрім того пробував писати статті на філософсько-богословську тематику, адже мав до цього хист. Зокрема, в 1914 році з'явилась його стаття «Прагматизм у філософії і теології».

Згодом навчання в Інсбруку довелося перервати з літа – грудень 1913 р., оскільки далися взнаки безперервне навчання, недоїдання і Йосиф захворів на тиф. Провчившись першу половину 1914 р., знову довелося перервати навчання бо на літніх канікулах у селі Заздрість його застала Перша світова війна. Йосиф, що поїхав на канікули додому, у село Заздрість, не міг повернутися до Інсбрука, бо землі потрапили під російську окупацію. Перед наступом військ родина Коберницьких-Сліпих, полишивши майно, змушена була втікати через Підгайці на захід, бо окупанти безпощадно відносились до тих, хто був прихильником всього українського. Зокрема батько митрополита був у селі вїтом і мав виражені патріотичні переконання. Окрім того, ще з перших днів війни на фронті загинув його брат Володимир, що був військовим лікарем [5, с. 18].

На початку вересня 1914 р., тобто через місяць після початку війни, у Львові появились російські солдати. Кінні козаці підрозділи з перших днів окупації взяли під жорсткий контроль усе місто, тому значна частина населення з помітною пересторогою сприймала нових окупантів. Головною управлінською структурою на окупованих західноукраїнських землях стало Тимчасове військово-генерал-губернаторство Галичини, створене 22 серпня 1914 р. у межах театру воєнних дій російської армії на території Львівського, Тернопільського, Перемишльського та Чернівецького воєводств [1, с. 94]. У повноваженнях компетенція Тимчасового генерал-губернаторства Галичини прирівнювалася до військово-окружних управлінь діючої армії.

19 вересня 1914 р. російські військові заарештували главу Греко-католицької церкви митрополита Андрея. Його ув'язнили й терміново під посиленою вартою жандармерії відправили у російське місто Суздаль. Окрім нього, російська жандармерія заарештувала ще 80 осіб з числа представників греко-католицького духовенства. Натомість у Львів прибули харківський православний єпископ Анатолій Храповицький і архієпископ Волинський та Житомирський Євлогій. Їхня ціль полягала у знищенні греко-католицької церкви та русифікації [1, с. 95].

На весні 2015 р. ситуація на фронті почала змінюватися, і до осені під керівництвом генерала Едуарду Бем-Ермолі, командувачу австрійської 2-ї армії, звільнили Львів від російського війська відтіснивши їхню армію по лінії Чернівці-Тернопіль-Рига. Родина Сліпих перебралася у звільнений Львів. Однак, у рідному селі було ще небезпечно, адже за зиму 1915–1916 рр. російська армія поновила і генерал О. Брусилов знову розпочав наступ, дійшовши до Карпат.

Зокрема, з початку 1917 р. німецька та австро-угорська армія перейшла в наступ, після чого основна частина Галичини знову опинилась під їх контролем. Внаслідок багатомісячних боїв чимало районів Галичини, особливо

Тернопільщини, були зруйновані, населення евакуйоване, майно – втрачено. Після звільнення від російської окупації Терехівщини родина Йосифа Сліпого повертається у Заздрість, а через деякий час парох знову вирушає до Інсбрука – продовжити перерване на рік навчання.

Влітку 1917 р. Й. Сліпий приїхав на канікули, він застав жалюві картину. Поля навколо села виглядали «як по татарському наїзді». Село було зруйноване, залишились декілька хатин, а селяни прибирали в своїх криївках і брались відновлювати свої господарства [6, с. 44]. Колись охайне господарство Сліпих було зруйноване. Брат Роман, який залишився господарем, прийшов із фронту інвалідом. Усі тяготи сільської роботи взяла на себе сестра Євгенія. Це була остання зустріч Йосифа з улюбленою сестрою і братом, бо через рік їх обох не стало.

Однак війна духовно загартувала галичан. Зросла національна свідомість. У вересні 1917 А. Шептицький повернувся до Львова зі заслання з росії та відразу включився у політичне життя краю [1, с. 96]. 30 вересня 1917 року в древньому Унівському монастирі студитів Й. Сліпий отримав свячення з рук самого митрополита Андрея. Вже будучи молодим священником, приділяв велику увагу до душпастирської праці. Після недовгого перебування на Україні повертається назад до Інсбрука, де за унікальний хист до науки йому призначили високий гонорар у 40 австрійських корон [6, с. 43]. Згодом, у червні 1918 р. отець Йосиф Сліпий захистив працю «Поняття про вічне життя в Євангелії св. Іоана», за що отримав академічний ступінь магістра богослов'я і повернувся до Львова.

Молодий парох дорогою додому заїхав у Моравію на Велеградський конгрес – міжнародний з'їзд, у якому брали участь представники католицьких слов'янських народів та деяких православних церков. Такі конгреси відбувалися з певною періодичністю аж до 1936 р. Основною метою конгресу стали пошуки шляхів примирення й об'єднання православних церков з Ватиканським престолом.

Повернувшись додому, Й. Сліпий відправ у рідному селі свою першу службу й отримав парафію у Словіті (на сьогодні – Львівська область – примітка авторині). Та довго він не прослужив у церкві цього мальовничого села – переважало бажання займатися наукою. Війна ще не закінчилась, але в інтелігенції були великі сподівання на відродження української культури й науки, зокрема на відкриття українських студій у Львівському університеті. Йосиф Сліпий мріяв там викладати, тому став працювати на докторську дисертацію [5, с. 21].

У той час у Європі лютувала так звана «іспанка» і на шляху до Мюнхена Й. Сліпий заразився і місяць пролежав у ліжку в німецькому селі Матрая, а потім проходив реабілітацію в монастирі бернардинів у Швейцарії. Підлікувавшись, він вирушив до Інсбрука. Падіння Австро-Угорської імперії 1 листопада 1918 р. і проголошення Західноукраїнської народної республіки Й. Сліпий зустрів у бібліотеці серед книг, працюючи над майбутньою докторською дисертацією та вивчаючи історію мистецтв, французьку, російську, німецьку, італійську та англійську мови [5, с. 21].

Через два роки дисертація «Тринітарне вчення про Пресвяту Трійцю візантійського патріарха Фотія» була завершена, але виникли труднощі з її публікацією. Адже за тодішніми умовами для здобуття вченого ступеня дисертаційну роботу потрібно було у друкованому вигляді розіслати всім європейським вченим у галузі досліджуваної проблеми та отримати від них позитивний відгук. Таким чином, текст дисертації був надрукований у 1920–1921 рр. Позитивні рецензії німецьких, французьких, англійських католицьких і протестантських виданнях надходили упродовж майже двох років.

У своєму Заповіті Патріарх Йосиф писав: «Наука і віра – це два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори. Наука – це один з наріжних

каменів – стовпів відродження і сили народу, а богословська наука – це євангельський заповіт Христа – «йдіть і навчайте всі народи...» [3]. Так, зовсім нелегкі випробування пройшов Й. Сліпий у час Великої війни, однак це зовсім не зламало юнака. Швидше за все – загартувало, давало поштовх до досягнення нових знань, одержання відповідної освіти, переймання європейського досвіду задля становлення української інтелігенції в нелегких історичних мовах.

Список використаних джерел

1. Берест І., Берест Р. Діяльність Андрея Шептицького в роки Першої світової війни // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. 2015. Вип. 2. Ч. 3. С. 93–98.
2. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. Івано-Франківськ, 2002. С. 27–36.
3. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/duhovna-svitlytsya/rik-patriarha-josyfa/952-zapovit-patriarha.html>
4. Зварич В. Життєвий шлях патріярха Йосифа. Тернопіль : «Джура», 2011. 72 с.
5. Киричук О. Кардинал Сліпий. Харків: ХКФ «Глобус», 2018. 123 с.
6. Сліпий Йосиф. Спомини / ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ 2017. 632 с. + 40 іл.
7. Перша світова війна у фокусі історії (дипломатичні та політичні колізії Великої війни): монографія / Наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 352 с.

Юрій ДРЕВНІЦЬКИЙ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії
та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Володимир СПОЛЬСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Володимир Старосольський – видатний український політик, правник і громадський діяч, який відіграв ключову роль у формуванні українського військово-політичного руху в роки Першої світової війни. Його діяльність, спрямована на розбудову організаційного потенціалу Українських Січових Стрільців (далі – УСС) та ідеологічне підґрунтя національно-визвольної боротьби, має особливе значення в контексті національних змагань того періоду. Під час війни В. Старосольський не лише займався питаннями матеріального забезпечення легіону УСС, а й активно підтримував українські політичні організації у Відні, забезпечуючи стратегічні комунікації з українськими лідерами.

Важливим аспектом його діяльності було забезпечення ідейного спрямування січового руху, що зумовлювало його активну участь у політичних дебатах щодо національної єдності та державності. В. Старосольський був прихильником автономії стрілецького руху від австрійського командування, виступав за створення незалежного командного складу та надання УСС правової та організаційної автономії.

Метою публікації є аналіз політичної та громадської діяльності В. Старосольського в умовах Першої світової війни, а також оцінка його впливу на розвиток українського військового руху та формування національно-патріотичної ідеології українців.

З початком Першої світової війни В. Старосольський активно включився в діяльність новостворених українських організацій, таких як Головна Українська Рада (далі – ГУР), заснована 1 серпня 1914 р., та Українська Бойова Управа,